

การพัฒนาภาคประชาสังคมประมงด้วยแนวคิดการจัดการร่วมในพื้นที่อำเภอบางสะพาน
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
FISHERY CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT WITH THE CO-MANAGEMENT APPROACH
IN BANGSAPHAN DISTRICT, PRACHUAP KHIRI KHAN PROVINCE

นันทชัย สุขเกื้อ¹

¹สมาคมชาวประมงบางสะพาน

Nantachai Sukkeua¹

¹Bangsaphan Fisheries Association

nantachai.p35@gmail.com

รับบทความ : 7 กันยายน 2566 แก้ไขบทความ : 12 ธันวาคม 2566 ตอบรับบทความ : 30 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

ปัจจุบันภาคประชาสังคมนับว่าเป็นองค์กรที่มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในระดับท้องถิ่น เนื่องจากภาคประชาสังคมมีความสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินการแก้ไขประเด็นปัญหาของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งบทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการอธิบายลักษณะ รูปแบบ ของการก่อเกิดภาคประชาสังคมของชุมชนชาวประมงในพื้นที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อันนับได้ว่าเป็นชุมชนประมงที่มีศักยภาพในการจัดการตนเอง โดยได้นำแนวคิดการจัดการร่วม แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวคิดการสร้างเสริมความเข้มแข็งชุมชน และแนวคิดประชาสังคม มาใช้อธิบายสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนประมงในพื้นที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยสรุปได้ว่าภาคประชาสังคมประมงในพื้นที่อำเภอบางสะพานเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มประมงอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งหลังจากได้เปิดโอกาสให้กลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มประมงพาณิชย์ได้ทำงานร่วมกันจึงทำให้รูปแบบของกลุ่มเติบโตมีลักษณะเป็นภาคประชาสังคมมากขึ้น เช่น มีการก่อตั้งเป็นสมาคมชาวประมงบางสะพานอย่างเป็นทางการและเป็นผู้นำเครือข่ายชาวประมงบางสะพาน โดยมีการดำเนินการอย่างเป็นแบบแผนภายใต้กระบวนการปรึกษาหารือ มีการทำงานร่วมกันกับทุกภาคส่วน นอกจากนั้น ยังมีการจัดการในรูปแบบเครือข่ายที่กว้างและมีแผนการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนาภาคประชาสังคม, ชุมชนประมงเข้มแข็ง, แนวคิดการจัดการร่วม

Abstract

At present, civil society is considered an organization that plays a role in local community development. It is due to civil society plays a role in driving actions to solve community problems in various areas, this article aims to explain the nature and forms of the creation of civil society

¹ นายกสมาคมชาวประมงบางสะพาน, สมาคมชาวประมงบางสะพาน อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

among fishery communities in Bang Saphan District. Prachuap Khiri Khan Province. It can be considered this fishery community has the potential to manage itself by adopting the concept of co-management, community participation concept, the concept of strengthening communities and the concept of civil society in order to discuss the situation occurring with the fishery community in Bang Saphan District. It can be concluded that the fishery civil society in Bang Saphan District was formed through informal fishing groups. After giving the local fishing group and commercial fishing group an opportunity to work together, the group's format has grown to look more like a civil society. For example, the Bang Saphan Fishermen's Association has been officially established, and it is the leader of the fishermen's Bang Saphan network. It is carried out in a systematic way under a consultation processes. There is collaboration with all sectors. In addition, it is organized in the form of a wide network and has a more concrete development plan.

Keywords: Civil society development, Strong fishing community, Co-management concept

บทนำ

ประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศที่มีทรัพยากรชายฝั่งมากประเทศหนึ่ง อาชีพประมงจึงนับได้ว่าเป็นอาชีพที่สำคัญเนื่องจากเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรชายฝั่งและทรัพยากรในทะเลอันเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้แก่ทั้งชุมชนชายฝั่งทะเลและสร้างรายได้ให้แก่ระบบเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนั้น การทำประมงยังเป็นอาชีพที่สืบเนื่องต่อกันมายาวนานหลายชั่วอายุคนจึงเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตด้านสังคมและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ด้วยกระแสแห่งพัฒนาการของสังคมที่เกิดขึ้นตลอดหลายสิบปี อาชีพประมงที่ซึ่งต้องตอบสนองความต้องการในการบริโภคสัตว์จากทะเลทั้งภายในประเทศและเพื่อการส่งออกไปยังต่างประเทศนั้น กลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้เกิดรูปแบบการทำประมงที่มีความหลากหลายมากขึ้น แม้แต่ผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านที่มีอยู่เดิมก็เริ่มมีการใช้เครื่องมือในรูปแบบอื่น มีการใช้เครื่องทุ่นแรง และมีวิธีการทำประมงที่แตกต่างไปจากเดิม รวมไปถึง ความจำเป็นในการที่ต้องทำประมงในพื้นที่ที่ไกลจากชายฝั่งออกไป หรือที่เรียกว่า ประมงพาณิชย์ ทั้งนี้ เพื่อที่จะสามารถจับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมากมาตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคและระบบตลาดที่มีปริมาณสูงขึ้น ซึ่งในระยะเวลาที่ผ่านมาในอดีต การพัฒนาและการเติบโตอย่างรวดเร็วทำให้อาชีพการทำประมงอาจขาดการจัดการอย่างเป็นระบบ ยังคงมีการจัดการที่ขาดความรู้รอบด้าน ขาดกฎหมายและข้อกำหนดที่ชัดเจน ขาดความเข้าใจที่ถูกต้องและเท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของผู้ประกอบการอาชีพประมง รวมไปถึงขาดการสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้ทรัพยากรชายฝั่งต้องประสบกับภาวะเสื่อมโทรม เช่น ขยะชายฝั่ง ความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและป่าชายหาด การกัดเซาะชายฝั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเสื่อมโทรม ถดถอยของทรัพยากรสัตว์น้ำที่ขาดแคลนมากยิ่งขึ้น ซึ่งวิกฤตทางทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้ โดยเบื้องต้นมีผลกระทบกับชุมชนประมงพื้นบ้านที่ส่วนใหญ่ยังตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลและยังคงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ กับวิถีทางในการประมงแบบดั้งเดิม

การพัฒนาของภาคประมงอย่างรวดเร็วได้สร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นมูลค่ามหาศาล ในทางกลับกัน นอกจากการพัฒนาแล้วจะส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและวิถีการประกอบอาชีพประมงดั้งเดิม

หรือ “ประมงพื้นบ้าน” ซึ่งเป็นกลุ่มชุมชนประมงชายฝั่งแล้ว ผลการพัฒนาอีกทางหนึ่งได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงกับผู้ประกอบการอาชีพประมงพาณิชย์ที่อาจเรียกได้ว่า เป็นผลกระทบเชิงโครงสร้างในเวลาต่อมาเมื่อต้องเผชิญต่อการถูกจัดสถานะให้เป็นประเทศที่มีความเสี่ยงว่าจะไม่ให้ความร่วมมือในการป้องกันการทำประมงผิดกฎหมาย ขาดการรายงานและไร้การควบคุมจากสหภาพยุโรปที่รู้จักกันในนาม “IUU” ทำให้ผู้ประกอบการประมงเชิงพาณิชย์ต้องปรับตัวต่อกฎหมาย กฎระเบียบ และการจัดการด้านการประมงให้สอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ โดยให้ความสำคัญต่อจรรยาบรรณในการทำประมงอย่างรับผิดชอบและอนุรักษ์ ซึ่งจากการจัดสถานะดังกล่าวได้นำไปสู่การออกกฎหมายและข้อบังคับใหม่ของรัฐบาลที่กระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการของผู้ประกอบการประมงในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านแรงงานที่ใช้แรงงานต่างชาติ และการเปลี่ยนแปลงด้านเงินทุนอย่างฉับพลัน โดยมีผลทำให้เรือประมงต้องหยุดออกทะเลไม่สามารถออกจับสัตว์น้ำได้เกือบทั้งหมด นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา (ภาวิดา รังษี และเศกสรรค์ ยงวิชัย, 2564) นอกจากนั้น ในเวลาต่อมายังทำให้แรงงานจากเรือประมงพาณิชย์กลับมาทำประมงพื้นบ้านที่มีลักษณะของการสวมชื่อจากแรงงานต่างด้าว เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์ รวมทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอย่างต่อเนื่อง (อวิรุทธ์ ชุ่มเมืองปัก, จรัส สุวรรณมาลา และเฉลิมพร เย็นเยือก, 2564)

ด้วยสภาพการณ์ข้างต้นทำให้วิถีอาชีพของชุมชนประมงต้องเผชิญกับความท้าทายกับปัญหาทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากผู้ประกอบการในท้องถิ่นยังต้องการดำรงไว้ซึ่งความเป็นอาชีพของท้องถิ่นของตน พร้อมกับกับยังต้องดูแลรักษาทรัพยากรและสร้างระบบบริหารจัดการให้เหมาะสมกับการตอบสนองความต้องการในการบริโภคสัตว์ทะเลในระดับครัวเรือนและการเป็นปัจจัยสำคัญของการผลิตให้กับภาคอุตสาหกรรมสินค้าประมงที่จะส่งผลกระทบต่ออนุรักษ์ทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืน รวมไปถึงการรักษาพันธสัญญาระหว่างประเทศที่มีผลกระทบด้านอื่น ๆ ในวงกว้าง ซึ่งนับว่าเป็นความท้าทายต่อผู้ประกอบการอาชีพประมงทั้งหมด ไม่ว่าผู้ประกอบการอาชีพประมงเหล่านั้นจะทำประมงในรูปแบบ “ประมงพื้นบ้าน” หรือ “ประมงพาณิชย์” ก็ตาม ดังนั้น จะเห็นได้ว่าชุมชนประมงในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศไทยได้มีความพยายามช่วยกันต่อสู้วิกฤติของการพัฒนาที่เกิดขึ้น โดยส่วนใหญ่ได้ใช้แนวคิดในการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลมากขึ้น เช่น ได้มีการสนับสนุนให้ออกกฎหมายเพื่อรองรับสิทธิของชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเล ทั้งการอนุรักษ์พันธุ์ และรักษาป่าชายเลน หญ้าทะเล ปะการัง เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งและในทะเลอย่างถูกต้อง ซึ่งหากผู้ประกอบการประมงพื้นบ้านและผู้ประกอบการประมงพาณิชย์สามารถประกอบอาชีพประมงอย่างราบรื่นก็จะทำให้ห่วงโซ่อุปทานของภาคการประมงขับเคลื่อนต่อไปสามารถเป็นผู้สร้างความมั่นคงทางอาหารทะเลจากแหล่งทรัพยากรทางทะเลได้ด้วยความรับผิดชอบ และอย่างยั่งยืนต่อไป

อย่างไรก็ตาม บทความนี้ เล็งเห็นความสำคัญของการต่อสู้ต่อวิกฤติที่ผู้ประกอบการอาชีพประมงที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวประมงในพื้นที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงมีวัตถุประสงค์ในการถอดบทเรียนจากศักยภาพของชุมชนประมงที่ขับเคลื่อนภาคประชาสังคมประมงในพื้นที่การศึกษา โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ประกอบกับแนวความคิดความร่วมมือเป็นกรอบการวิเคราะห์และอธิบายถึงแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนประมงในฐานะองค์กรภาคประชาสังคมที่จะสร้างพลังในการต่อสู้ให้อาชีพประมงสามารถเป็นผู้ผลิตทรัพยากรอาหารอย่างถูกต้องชอบธรรมต่อไปได้

เนื้อหา

บทความนี้รวบรวมข้อมูลโดยมีแนววิเคราะห์ (Approach) ภายใต้ทฤษฎีฐานราก (Grounded theory) ซึ่ง Goulding (1999) ได้ระบุว่าในกระบวนการค้นคว้าก็มีวิธีการตีความมากมาย เช่น ชาติพันธุ์วิทยา สัญลักษณ์ศาสตร์ รวมไปถึงปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งวิธีการเหล่านี้มีไว้สำหรับการนำมาสร้างความรู้โดยมีข้อดีในการสร้างความเข้าใจสภาพการณ์ได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง เนื่องจาก เป็นทฤษฎีที่มีความยืดหยุ่นต่อการสร้างกรอบในการทำ ความเข้าใจต่อบริบทที่แตกต่างหลากหลายและจะช่วยให้สามารถศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนจนนำไปสู่ข้อสรุปของประเด็นทางสังคมที่เฉพาะเจาะจงได้ชัดเจนมากขึ้น ดังนั้น บทความนี้จึงนำวิธีการตีความมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายปรากฏการณ์ของชุมชนประมงที่เกิดขึ้นร่วมกับกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดการจัดการร่วม (Co-Management concept)

การจัดการร่วม (Co-management or Collaborative management) โดย Ostrom and Schlager, 1996, 131) ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการร่วมนี้ในมุมมองของการจัดการทรัพยากร เนื่องจากทรัพยากรได้ถูกจัดว่าเป็นทรัพยากรสาธารณะหรือทรัพยากรร่วม ซึ่งในการจัดการร่วมสำหรับสมบัติหรือทรัพยากรสาธารณะนั้นเกี่ยวข้องกับลักษณะของการใช้ “สิทธิ” ในการกำหนดรูปแบบการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนของตนเอง โดยการดำเนินการในการจัดการต่าง ๆ สามารถกระทำได้ที่ระดับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลทั้งหลายในพื้นที่อย่างร่วมมือกัน นอกจากนั้น ตัวแสดง (actors) ที่สำคัญต่อการสร้างความร่วมมือยังรวมถึง ภาครัฐ (state or government) และชุมชนท้องถิ่น (local resource users) อีกด้วย การจัดการร่วมมีฐานคิดภายใต้หลักการของความร่วมมือ โดยมีสูตรในการวิเคราะห์เบื้องต้นด้วยองค์ประกอบของความร่วมมือจาก 2 ส่วน คือ ภาครัฐ และภาคประชาชนหรือชุมชนผู้ใช้ทรัพยากร ซึ่งในความเป็นจริงผู้เกี่ยวข้องมักมีหลายฝ่าย เช่น ภาครัฐ อาจประกอบไปด้วยหน่วยงานหลายฝ่าย ในขณะที่ ภาคประชาชนหรือชุมชนเองก็มีกลุ่มผลประโยชน์ทั้งที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน หรือขัดแย้งกันหลากหลายกลุ่มเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ Carlsson and Berkes (2005) ได้ระบุแนวทางในการจัดการร่วมโดยเบื้องต้นว่า เนื่องจาก การจัดการร่วมอาจประกอบไปด้วยกลุ่มที่แตกต่างจึงควรมีข้อกำหนดเพื่อเป็นกรอบในการแบ่งอำนาจหน้าที่และกำหนดการกำกับดูแลอย่างชัดเจน โดยมีทางเลือกในการนำแนวคิดการจัดการร่วมไปใช้ในทางปฏิบัติภายใต้สมมติฐานที่ว่า การจัดการร่วมเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง (continuous problem-solving process) ที่ไม่มีรูปแบบตายตัว แต่เกี่ยวข้องอย่างมากกับกระบวนการปรึกษาหารืออย่างเข้มข้นจริงจังและการเรียนรู้ร่วมกันภายในเครือข่ายเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งตามข้อสมมติฐานนี้ทำให้แนวคิดการจัดการร่วมให้ความสำคัญกับวิธีการจัดการความแตกต่างของงานให้เป็นระเบียบและการทำให้งานนั้นดำเนินการตามหน้าที่ได้อย่างบรรลุผลโดยไม่สนใจกับโครงสร้างที่เป็นทางการของระบบมากนัก ซึ่งนั่นก็คือ การเน้นถึงการกระจายอำนาจหน้าที่ในการทำงานร่วมกัน (power sharing) โดยประกอบไปด้วยขั้นตอนของ (1) การกำหนดระบบสังคมนิเวศวิทยาภายใต้พื้นที่ของชุมชน (2) การทำแผนที่การจัดการที่จำเป็นและปัญหาที่ต้องแก้ไข (3) ชี้แจงผู้เข้าร่วมในกระบวนการแก้ปัญหา (4) การวิเคราะห์การเชื่อมโยงในระบบโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับองค์กรและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง (5) การประเมินความต้องการในการสร้างขีดความสามารถในการเสริมสร้างทักษะและความสามารถของผู้คนและสถาบันในระดับต่าง ๆ และ (6) การกำหนดวิธีในการปรับปรุงการทำงานนโยบายและการแก้ปัญหา

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการจัดการร่วมเป็นหลักการกว้าง ๆ ที่มีความยืดหยุ่นไม่ตายตัว จึงไม่ปรากฏว่านำไปใช้ในงานวิจัยอย่างชัดเจนมากนัก ตัวอย่างเช่น งานของ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์ (2556) ในการศึกษาเรื่องวิเคราะห์บทบาทขององค์กรในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ตามร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหาร

จัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. ... ที่ได้รับว่าปัญหาที่ผ่านมาของการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง คือ กฎหมายที่ไม่มีบทบาทของชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรมามีส่วนร่วมในการกำหนด โดยงานวิจัยนี้จึงสรุปว่า ต้องมีการจัดการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและภาคประชาชน หากแต่ไม่ได้กำหนดวิธีการหรือกระบวนการในการจัดการร่วมอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งในทางปฏิบัติ ผู้เขียนเห็นว่า แนวคิดการจัดการร่วมต้องนำไปใช้ผสมผสานกับแนวคิดอื่น ๆ เช่น แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวคิดการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมไปถึงแนวคิดประชาสังคมหรือเครือข่าย เหล่านี้จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation concept)

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญ คือ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (people or public participation) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนดังที่ปรากฏตามปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 โดยเน้นถึงการให้โอกาสแก่สมาชิกในชุมชนในท้องถิ่นได้มีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งนี้ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการสื่อสารหรือแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในสังคมและชุมชนให้เป็นไปได้โดยราบรื่น สามารถสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยนักวิชาการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วมไว้ เช่น โสภิตา ศรีนุ่น (2558) ได้สรุปการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนเข้าร่วมมือร่วมรับผิดชอบ ในการดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่การศึกษาปัญหา การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการประเมินร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่กำหนดไว้ ในขณะที่ ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2551) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการ ซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาซึ่งเป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ

Creighton (2005) ได้ระบุว่า กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่ประกอบด้วย การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การแสดงความคิดเห็น การดำเนินการติดตามตรวจสอบผลกระทบของการดำเนินงานที่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ทำให้ชุมชนทำงานได้บรรลุเป้าหมาย และส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในท้ายที่สุด เช่นเดียวกันกับ จีวรธรณ อินทริยสังวร (2552) ที่ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้นหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งยังต้องรวมถึงการที่จะต้องใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น และการตัดสินใจต้องมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์และการประเมินผลในกิจกรรมพัฒนาที่ได้ดำเนินการไปด้วย

นอกจากนั้น พระชนากร ระตะจารุ (2564) ได้อธิบายถึง การมีส่วนร่วม (participation) เป็นการได้เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแบบทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ โดยอาจจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนที่ได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานกิจกรรม เริ่มตั้งแต่การร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะต้องมีความเข้าใจปัญหาของตนและตระหนักถึงสิทธิของตน การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในด้านจิตใจ และอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในสถานการณ์กลุ่มที่จะกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคที่จะกระทำในสิ่งที่บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม และแบ่งความรับผิดชอบกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

และการมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดความพอใจของสมาชิกและมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จ ตลอดจนทำให้เขาได้รับการยอมรับ มีความรับผิดชอบและเกิดความนับถือตนเองมากขึ้น ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก การมีส่วนร่วมจึงเป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่สมาชิกเป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการดำเนินงานมากขึ้น และการเข้าไปมีส่วนร่วมยังทำให้เกิดทัศนคติต่อการดำเนินกิจกรรมดีขึ้น ส่งผลให้สมาชิกเกิดความพอใจ เกิดความผูกพันและมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จ

อนึ่ง ปัจจัยสำคัญที่จะผลักดันให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนได้ คือ ความรับรู้ในคุณค่าในการทำงานร่วมกัน โดยจินตวิโร เกษมสุข (2561) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยสกัดบทเรียนจากการดำเนินงานของชุมชนแห่งหนึ่งพบว่า สิ่งที่สำคัญในการสร้างให้ประชาชนเกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วม คือ การตั้งกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ให้บริหารจัดการกันเอง โดยแต่ละกลุ่มจะมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับการตอบสนองเป้าหมายร่วมกันของคนในชุมชน เช่น กลุ่มวิสาหกิจที่ตอบสนองชุมชนด้านอาชีพ กลุ่มการจัดการขยะรีไซเคิลที่มีเป้าหมายในการแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้เกิดการคิด ค้นหา และแบ่งงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบหรือตามความถนัดของสมาชิกในกลุ่ม อันเป็นการที่จะแสดงให้เห็นการทำงานตอบสนองชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

3. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชน (Strengthening community establishment concept)

การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายและผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งโดยเบื้องต้น สมาชิกในชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนของตนเองในการที่จะแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนเองตามเป้าหมายที่ต้องการได้ด้วยการพึ่งตนเอง เช่นเดียวกับที่ กอบกุล รายนาค (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและสร้างความยั่งยืนให้ชุมชนประมงพื้นบ้าน ซึ่งพบว่า ลักษณะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถดำเนินการจัดการได้สำเร็จก็คือ “ศักยภาพ” ของชุมชนเอง ในขณะที่ ญัฐวุฒิ ทรัพย์อุปลัมภ์ (2560) ได้ระบุว่า การพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพได้นั้นจำเป็นต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยความรู้ อาจมาจากแหล่งที่แตกต่างจากมิติต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจะเชื่อมโยงวิถีการดำรงชีวิตเดิมจากบรรพบุรุษกับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริงในทุก ๆ ด้าน นั่นคือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนจึงนำไปสู่การแสวงหาวิธีการและกระบวนการในการที่จะนำมาแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ได้ ร่วมกับปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง นั่นคือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด

นอกจากนั้น ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีการศึกษาของผู้ใดระบุอย่างแน่ชัดว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งจะต้องมีขั้นตอนตายตัวอย่างไร หากแต่โดยหลักการตามทฤษฎีการพัฒนา ยังให้ความสำคัญกับชุมชนซึ่งต้องมีกระบวนการในการบริหารจัดการแบบองค์รวมที่เน้นการประสานสถาบันทางสังคมเข้าด้วยกัน ตามที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544) ได้ระบุว่า ความเข้มแข็งของชุมชนต้องมีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพในชุมชนในเรื่องการสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มในชุมชนเองและชุมชนอื่น ๆ ซึ่งชุมชนควรมีความร่วมมือกันในการสำรวจแหล่งเรียนรู้ของตนเองและเชื่อมต่อให้เกิดเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ที่จะกลายเป็นชุมพลแห่งปัญญาที่มีค่าและเป็นทรัพยากรหรือสมบัติของชุมชนเอง

อย่างไรก็ตาม สุพัตรา ยอดสุรางค์ ชัชวาล แสงทองล้วน และอำนวย บุญรัตน์ (2561) ได้สรุปองค์ประกอบและปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยสามารถนำไปสู่การสร้างกระบวนการทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและรวมไปถึงทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเองได้ ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนในชุมชน การบริหารจัดการชุมชนที่ดี และ 2) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การมีเครือข่ายชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าชุมชนจะมีวิธีการบริหารจัดการหรือมีกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง

4. แนวคิดประชาสังคม (Civil society concept)

ธีรยุทธ บุญมี (2547, อ้างถึงใน ธนพัฒน์ เฉลิมรัตน์, 2562) ได้อธิบายคำว่า ประชาสังคม (Social Society) หมายถึง พื้นที่หรือส่วนของสังคมที่มีประชาชนเป็นผู้แสดงบทบาทหลัก พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยมีกฎหมายรองรับ นอกจากนั้น ยังหมายความรวมถึงภาคธุรกิจเอกชนที่เน้นดำเนินงานโดยมุ่งแสวงหาผลกำไรในพื้นที่ประชาสังคม ประชาชนทั่วไปเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการที่เป็นอิสระจากภาครัฐ และอยู่นอกบริบทการแข่งขันทางการเมือง ซึ่งกลุ่มและผู้ที่กระทำทางสังคมอาจมีวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิถีคิดอันหลากหลายมาร่วมกัน ในกิจกรรมที่มีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิด สร้างเอกลักษณ์และความเห็นร่วมกัน รวมถึงต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการพิทักษ์หรือเพิ่มพูนผลประโยชน์สาธารณะบางประการให้กับสังคม

ในทำนองเดียวกัน ชูชัย ศุภวงศ์ (2540, อ้างถึงใน อิทธิชัย ธนพิบูลย์, 2555) ได้อธิบายว่า “ประชาสังคม” หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมมองวิกฤตการณ์ หรือรับรู้ปัญหาสังคมที่ซับซ้อน จึงมีวัตถุประสงค์ร่วมกันอันจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกันรวมตัว (Civic group) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคพลเมือง ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network) ซึ่งภาคีขบวนการประชาสังคมไทยนั้น มีการก่อรูปและประสานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายของกลุ่มประชาสังคมในระดับต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงองค์กรสมาชิกและสมาชิกเข้าด้วยกันเป็นช่องทางให้มีการสื่อสารระหว่างกัน (Channels of communication) การที่ประชาชนมีวัฒนธรรมรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เรียกกันว่า มีความเป็นประชาสังคม (Civil society) หรือประชาคมเข้มแข็ง หรือการมีทุนทางสังคม มีการจัดความสัมพันธ์ของสมาชิกในลักษณะแนวนอนมากกว่าแนวตั้งให้ทุกคนเท่าเทียมกันเพื่อให้ทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความสมานฉันท์อันเป็นวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

จากแนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมที่เป็นส่วนหนึ่งของการนำไปสู่การพัฒนาให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและทำให้การนำเอาแนวคิดประชาสังคมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ จึงได้มีการศึกษาถึงองค์ประกอบของกระบวนการประชาสังคม โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2558) ได้ระบุว่า การดำเนินกิจกรรมหรือกระบวนการของภาคประชาสังคมนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1) จิตสำนึกประชาคม (Civic consciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความเอื้ออาทร ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกันในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ การรวมตัวกันจึงมีลักษณะที่เป็นหุ้นส่วน (Partnership) มีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแนวนอน (Horizontal) มีอิสระเท่าเทียมกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน

2) โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (Civic organization) หมายถึง กลุ่มการรวมตัวซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการ (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราวเฉพาะเรื่องอย่างต่อเนื่องเป็นสมาชิกของกลุ่มอาจเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือประชาชนหรือทุกภาคส่วนรวมกัน มีจำนวนสมาชิกไม่จำกัด

มีสมาชิกเพียง 2 - 3 คนก็ได้ รูปแบบที่เห็นได้มากที่สุด คือ องค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิ สมาคม ชมรม สมาพันธ์ สหพันธ์ ชุมชน สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มอื่น ๆ ประเด็นสำคัญ การรวมกลุ่มต้องมีจิตสำนึกประชาคมครบถ้วน การรวมกลุ่มที่มีลักษณะจัดตั้ง ชี้นำ ขาดการสร้างความเป็นหุ้นส่วน ไม่มีการเรียนรู้ร่วมกันและมีลักษณะความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง แม้จะเกิดอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะสนับสนุนโดยภาครัฐหรือ องค์กรเอกชนก็ไม่สามารถนับเป็นประชาสังคมได้

3) เครือข่ายประชาคม (Civic network) หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่ม หรือเชื่อมโยงองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ เครือข่ายประชาสังคมจะเป็นสิ่งที่ช่วยรวม จิตสำนึกของสมาชิกและองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ให้เกิด “อำนาจที่สาม” ที่มีความเข้มแข็งในสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ

จากแนวคิดทั้ง 4 แนวคิด ประกอบด้วย แนวคิดในการจัดการร่วม (Co-management concept) แนวคิด การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation concept) แนวคิดการสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชน (Strengthening community establishment concept) และ แนวคิดประชาสังคม (Civil society concept) ซึ่งผู้เขียนได้นำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ร่วมกับสภาพการณ์เชิงประจักษ์ของชุมชนประมงในพื้นที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อที่จะนำไปสู่การถอดบทเรียนเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนประมง ในฐานองค์กรภาคประชาสังคมในโอกาสต่อไป

บทวิเคราะห์

1. ภูมิหลังของปัญหาของชุมชนประมง

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่งสมบูรณ์ ประเทศหนึ่ง หากแต่สถานการณ์โดยรวมของผู้ประกอบการประมง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนผู้ชาวประมงตามแนว ชายหาดที่ซึ่งต้องเผชิญปัญหาตลอดมาจนกระทั่งเมื่อต้องประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 เพิ่มขึ้นอีก จึงนับได้ว่า ตลอดระยะเวลา 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ชุมชนประมงต้องปรับตัวกับสถานการณ์ด้านทรัพยากรทะเล และชายฝั่งและการทำประมงของไทยได้ประสบปัญหา “ทับถม” หลายประการ ประการแรก คือ ปัญหาที่เกิดจาก การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโดยธรรมชาติ รวมไปถึงปัญหาที่ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่งต้อง เผชิญกับภาวะเสื่อมโทรมที่เป็นผลมาจากการใช้ทรัพยากรโดยขาดจิตสำนึก ขาดการจัดการอย่างเหมาะสม และ มีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงเป็นที่มาของความพยายามในการไขปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ทางทะเลและชายฝั่ง เช่น ป่าชายเลนและชายหาดที่เสื่อมโทรม การกัดเซาะชายฝั่ง การเสื่อมโทรมของทรัพยากร สัตว์น้ำ รวมไปถึงขยะและสิ่งปฏิกูลบริเวณชายฝั่งที่ทำให้คุณภาพน้ำในทะเลสกปรกและปนเปื้อน อันเป็นสาเหตุในการ ทำลายพืชพันธุ์สัตว์น้ำต่าง ๆ และกลายเป็นวิกฤตทางทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่งในปัจจุบันของ ประเทศไทย

ในขณะที่ปัญหาประการที่สอง คือ ผู้ประกอบการประมงท้องถิ่นทั้งเขตทะเลชายฝั่งและนอกเขตทะเลชายฝั่ง ซึ่งไม่ว่าจะเป็นประมงพาณิชย์ หรือประมงพื้นบ้านก็ตามที่ย่อมจะต้องปรับตัวต่อข้อพิพาทกรณี IUU ซึ่งมีผลต่อ การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขในการทำประมงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 จนมาถึงการออก พ.ร.ก. การประมง ในปี พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2560 ที่มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพประมงจนถึงปัจจุบันแม้ว่าจะได้มีการปลดเงื่อนไขดังกล่าวแล้วก็ตาม ด้วยสาเหตุดังกล่าว ผู้ประกอบการอาชีพประมงทั้งประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์ในพื้นที่อำเภอบางสะพาน

ต่างก็มีความตื่นตัวที่จะพยายามในการปรับตัวให้ชุมชนในพื้นที่สามารถฝ่าฟันต่อปัญหาและดำรงอาชีพต่อไปได้ จึงได้เกิดแนวคิดที่จะร่วมกันค้นหาแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของชาวประมงท้องถิ่นที่สำคัญ นั่นคือ การใช้ศักยภาพของชาวประมงให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่ออาชีพประมง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถในการนำทรัพยากรหรือสัตว์น้ำจากทะเลมาใช้ขับเคลื่อนชุมชนของตนอย่างยั่งยืน

2. การพัฒนาภาคประชาสังคมประมงในพื้นที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

อำเภอบางสะพานเป็นอำเภอหนึ่งที่มีการระบุว่ามีความต้องการในการพัฒนาด้านเกษตรกรรม การท่องเที่ยว อุตสาหกรรม สังคมและความมั่นคง รวมไปถึง ด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดเช่นเดียวกับหลาย ๆ อำเภอของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งนี้ จากข้อมูลสถิติพบว่า การทำการประมงเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นอันดับต้น ๆ ดังนั้น ผู้ประกอบการประมงในพื้นที่อำเภอบางสะพานที่ซึ่งประกอบด้วยการทำประมงชายฝั่งหรือประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์จึงมีความตระหนักถึงคุณค่าในอาชีพของตน จนกระทั่งเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาดังที่กล่าวไว้ข้างต้น สมาชิกในชุมชนประมงจึงมีการรวมตัวเข้าด้วยกันและมีเป้าหมายว่าจะช่วยกันพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนของตนเอง

ชุมชนประมงบางสะพานเริ่มมีการรวมตัวเป็นเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการจากผู้นำชุมชนประมงพื้นบ้าน คือ กลุ่มเรือประมงพื้นบ้านบางสะพานซึ่งเป็นกลุ่มชาวประมงชายฝั่ง และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพประมงดั้งเดิมจากรุ่นสู่รุ่นในพื้นที่ชายทะเลบริเวณตำบลแม่รำพึงและใกล้เคียง กลุ่มชุมชนประมงบ้านปากคลองที่ได้รวมตัวจนก่อตั้งให้เกิดธนาคารปูม้าให้แก่ชุมชนประมงบางสะพานมาตั้งแต่ก่อนปี 2551 ร่วมกับกลุ่มเรือประมงพื้นบ้านบ้านต้นทองกลางและกลุ่มปูม้าบ้านปากคลองบ้านกรูด ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าชุมชนประมงบางสะพานได้สะท้อนแนวคิดในการจัดการร่วมโดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยสนับสนุน ประกอบด้วยสำนักงานประมงอำเภอบางสะพาน และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แม่รำพึงเป็นพี่เลี้ยงทั้งในด้านการบริหารปูม้า ความรู้ด้านการทำประมงที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการอำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการกลุ่มเพื่อให้เกิดกระบวนการปรึกษาหารือ โดยตลอดระยะเวลาการที่กลุ่มชาวประมงทั้ง 4 ที่พยายามรวมตัวในการกำหนดแนวทางที่จะดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะใช้พื้นที่ที่อยู่อาศัยของผู้นำกลุ่มแล้ว การรวมกลุ่มปรึกษาหารือยังได้รับการเอื้อเฟื้อสถานที่ เจ้าหน้าที่ด้านประมงจาก อบต.แม่รำพึง และสำนักงานประมงอำเภอบางสะพานตลอดมา

นายประทีป อบเชย (สัมภาษณ์, 2566) ผู้ซึ่งปัจจุบันเป็นประธานเครือข่ายชาวประมงบางสะพาน ได้กล่าวว่า เครือข่ายชาวประมงบางสะพานเกิดขึ้นจากกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพประมงหลายกลุ่มในอำเภอบางสะพาน และเนื่องจากแต่ละกลุ่มต่างมีอัตลักษณ์และความสนใจในการทำประมงที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องแตกออกเป็นกลุ่มตามความเหมาะสม โดยผู้เขียนเห็นว่า เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับหลักการตามแนวคิดการจัดการร่วมที่ว่า ลักษณะของการจัดการร่วมเกิดจากลักษณะของชุมชนหรือสังคมนั้นจะประกอบไปด้วยกลุ่มที่แตกต่างหลากหลาย หากแต่ท้ายที่สุดก็สามารถนำมาจัดการร่วมกันได้ผ่านกระบวนการปรึกษาหารือ ด้วยวิธีการกระจายอำนาจหน้าที่ และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นได้ว่า เครือข่ายชาวประมงบางสะพานมีการดำเนินการสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มในเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และมีสมาชิกเป็นกลุ่มชาวประมงเพิ่มขึ้นเป็นเครือข่ายเพิ่มขึ้นมากถึง 13 กลุ่มในปัจจุบัน

การก่อเกิดและการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายชาวประมงบางสะพานมีลักษณะตามหลักการของแนวคิดการจัดการที่ประกอบไปด้วย การดำเนินการที่มีการจัดการร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น เช่น สำนักงานประมงอำเภอบางสะพาน องค์การบริหารส่วนตำบลแม่รำพึง และกลุ่มชุมชนประมงที่เป็นสมาชิกต่าง ๆ โดยลักษณะของการดำเนินการที่ประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ก็มีกระบวนการของการปรึกษาหารือ ซึ่งพบว่า ผู้นำกลุ่ม

จะเป็นชาวประมงในพื้นที่ดั้งเดิมที่สามารถประสานร่วมกับปราชญ์ทะเลเพื่อขอคำปรึกษาหารือในเรื่องภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน รวมไปถึงการแจกจ่ายแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกได้ดำเนินการกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดำเนินการก่อตั้งธนาคารปูม้าที่ได้มีระยะเวลาในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนั้น เครือข่ายชาวประมงบางสะพานยังมีการดำเนินการตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยจะเห็นได้ว่า กระบวนการตามหลักการภายใต้แนวคิดการจัดการร่วมมีความสอดคล้องกับหลักการของการมีส่วนร่วมของชุมชน ตัวอย่างเช่น ในกระบวนการปรึกษาหารือ การประชุมของสมาชิกเครือข่ายชาวประมงบางสะพานมีการรวบรวมข้อเสนอจากสมาชิกในการประชุมแต่ละครั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มสมาชิกสำรวจลักษณะสังคมนิเวศของตนว่าต้องการหรือมีประเด็นปัญหาใดให้เครือข่ายฯ นำมาดำเนินการ โดยเครือข่ายฯ จะช่วยกันพิจารณาเรียงลำดับกรณีตามความจำเป็นหรือเร่งด่วน เพื่อที่จะร่วมกันวิเคราะห์เชื่อมโยงองค์กรและผู้เกี่ยวข้อง และกำหนดวิธีการเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานต่อไป ซึ่งกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มสมาชิกเครือข่ายชาวประมงบางสะพานมีทั้งลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เข้ามามีส่วนรวมในกิจกรรมที่เป็นสาธารณะมากขึ้นในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้เปิดโอกาสให้กลุ่มสมาชิกเข้ามามีส่วนรวมในกิจกรรมที่สำคัญ เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการฟื้นฟูชายหาด การจัดการขยะชายฝั่ง โดยจัดให้มีการพอกหาดทรายบริเวณชายหาดแม่รำพึง และชายหาดใกล้เคียง ในกรณีนี้ได้เปิดโอกาสให้องค์กรอื่นเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น โรงเรียนในเขตตำบลแม่รำพึง ผู้ประกอบการร้านค้า ที่พักชายหาด ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างเครือข่ายภายนอกกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพประมงและทำให้เครือข่ายฯ มีลักษณะเป็นภาคประชาสังคมมากขึ้น นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้ทุกสมาชิกทุกกลุ่มสามารถเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนประมงในพื้นที่บางสะพานสามารถผนึกพลังของชุมชนจากทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่าง “ประมงพื้นบ้าน” และ “ประมงพาณิชย์” ที่มีแนวโน้มว่าจะมีความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรร่วมกันและขาดความเข้าใจกันตลอดหลายปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในปัญหาของชาวประมงที่มีลักษณะเป็นประโยชน์สาธารณะมากขึ้นด้วยการเข้าไปมีบทบาทในการร่วมปรึกษาหารือกับเครือข่ายอื่น ตัวอย่างเช่น กลุ่มประมงพื้นบ้านได้เข้าร่วมหารือปัญหาความขัดแย้งเรื่องพื้นที่ทำการประมงร่วมกับเจ้าหน้าที่ประมงในพื้นที่และเจ้าหน้าที่จากส่วนอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล สำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562 ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชนเองแล้ว ยังเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมพร้อมกับการขยายเครือข่ายของกลุ่มชาวประมงไปยังพื้นที่อื่น เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้านคลองวาฬ กลุ่มประมงพื้นบ้านคันกระโด กลุ่มประมงพื้นบ้านตาม่องล่าย ซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์อีกด้วย

การดำเนินการของเครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้พัฒนาขยายเป็นองค์กรอย่างเป็นทางการ โดยในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562 ได้มีการก่อตั้งเป็นสมาคมชาวประมงบางสะพานที่ตั้งเป็นฐานของการสร้างความเป็นภาคประชาสังคมให้แก่เครือข่ายชาวประมงบางสะพานในเวลาต่อมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชุมชนประมงบางสะพานมีพัฒนาการของความร่วมมือที่เริ่มจากรูปแบบเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการและสร้างพลังขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดองค์กรที่เป็นทางการขึ้นมาเป็นองค์ประกอบของเครือข่ายชาวประมงบางสะพานภายใต้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชาวประมงและสมาชิกในชุมชน ภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอบางสะพานในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความร่วมมือของเครือข่ายประมงบางสะพานกับภาคส่วนต่าง ๆ เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนประมงและผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่อำเภอบางสะพานอย่างเห็นได้ชัด คือ การปรับตัวในการทำประมงต่อการเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดภายใต้ IUU และการปรับตัวต่อการเผชิญภาวะวิกฤติโรคระบาดไวรัสโควิด-19

ประการแรก เครือข่ายชาวประมงบางสะพานมีศักยภาพโดยการสร้างความร่วมมือที่จะก่อให้เกิดการปรับตัวในการทำมุ้งที่มีการเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดในการทำประมงภายใต้ IUU อันเป็นที่มาของความขัดแย้งในพื้นที่ทำประมง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระหว่างผู้ประกอบการประมงพื้นบ้านและผู้ประกอบการประมงพาณิชย์ ซึ่งผู้ประกอบการทั้งสองแบบต่างต้องแสดงความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพประมงทั้งในมิติการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและมิติทางด้านความยุติธรรมในการใช้แรงงานข้ามชาติ อย่างไรก็ตาม จากกิจกรรมที่เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้ร่วมมือกันดำเนินการตลอดมา ด้วยการประกอบอาชีพประมงด้วยความเข้มงวดตามกฎหมายที่ควบคุมการทำประมงอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้มีการสร้างระบบตรวจสอบการทำผิดกฎหมายร่วมกัน รวมไปถึงการช่วยกันแก้ปัญหาและสอดส่องดูแลไม่ให้เกิดการทำประมงที่ผิดกฎหมายในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มพัฒนาศักยภาพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งและฟื้นฟูทรัพยากรประมงที่เสื่อมโทรม เหล่านี้คือสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับตัวต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงและวิกฤติในการประกอบอาชีพประมงของชุมชนประมงบางสะพานอย่างชัดเจน

ประการต่อมา คือ เครือข่ายชาวประมงบางสะพานใช้ศักยภาพในการสร้างความร่วมมือเพื่อการปรับตัวต่อการเผชิญภาวะวิกฤติโรคระบาดไวรัสโควิด-19 เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าววิกฤติการแพร่ระบาดไวรัส-19 มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนทั่วทุกมุมโลก โดยสถานการณ์ดังกล่าว เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้มีการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนในพื้นที่อำเภอบางสะพานในหลาย ๆ ด้าน เช่น การเป็นศูนย์การประสานงานเพื่อจัดหาวัคซีนให้แก่แรงงานต่างชาติดังกล่าวสำหรับผู้ประกอบการประมง พร้อมกับความพยายามในการประคับประคองให้สมาชิกในชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้ด้วยวิธีการเริ่มพัฒนากลุ่มอาชีพที่จะทยอยลดให้เกิดผลิตภัณฑ์จากการประกอบการประมงมากขึ้น ทั้งนี้ ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันในกลุ่มชาวประมงในเครือข่ายฯ จนเกิดเป็นแผนฟื้นฟูของเครือข่ายฯ จนได้จัดทำเป็นข้อเสนอโครงการภายใต้แผนงานและโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมตามบัญชีท้าย พ.ร.ก. ให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อแก้ไขปัญหา เยียวยา และฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พ.ศ. 2563 จากกระทรวงการคลังที่ซึ่งได้ดำเนินการผ่านกรมประมง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าข้อเสนอโครงการดังกล่าวจะไม่ได้รับการอนุมัติ หากแต่เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้นำแผนงานตามข้อเสนอโครงการนั้นมาปรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพสมาชิกเครือข่ายประมงบางสะพานและสำหรับชุมชนในพื้นที่บางสะพานจนถึงปัจจุบัน

3. แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพสมาชิกเครือข่ายประมงบางสะพาน

เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้ร่วมกันวางแผนพัฒนากลุ่มประมงในพื้นที่ร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่ใกล้เคียงและภาคส่วนอื่น ๆ ได้ถูกนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติในระยะยาวโดยมีเป้าหมายที่สำคัญ ดังนี้

(1) เป้าหมายในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพให้แก่ชาวประมงในชุมชนซึ่งจะเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจในระดับฐานราก เนื่องจากจะเป็นการสร้างเสริมความรู้อย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนสามารถทำให้อาชีพประมงเป็นอาชีพที่สร้างคุณภาพชีวิต ครอบครัว และสังคม รวมไปถึงสามารถนำความรู้ในชุมชนที่นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้

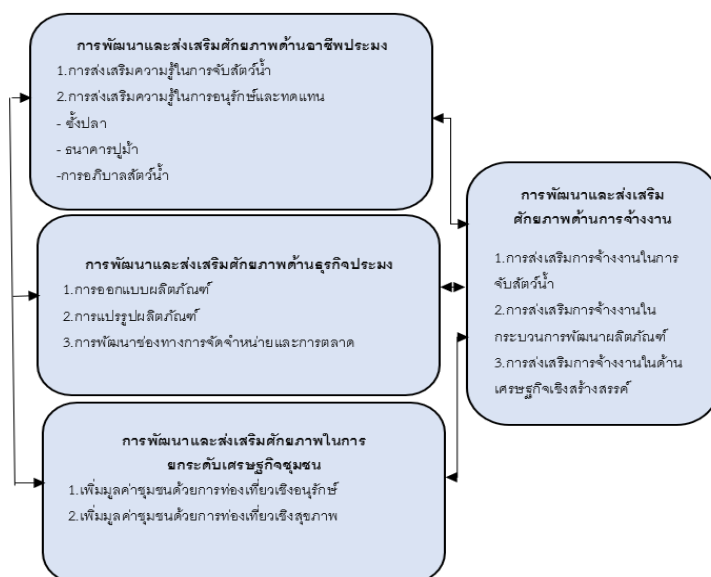
(2) เป้าหมายในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพให้เกิดการจ้างงาน ซึ่งนอกจากจะแก้ไขปัญหาแรงงานที่ถูกเลิกจ้างจากผลกระทบจากการหยุดออกเรือจากกรณี IUU และยังไม่สามารถกลับเข้าระบบได้ ประกอบกับผลกระทบในช่วงการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่ผ่านมามากมายอย่างต่อเนื่อง แนวคิดในการสร้างแผนการจ้างงานตามแนวทางของแผนงานของเครือข่ายฯ ยังให้ความสำคัญกับบัณฑิต หรือนักศึกษาอาชีวและสายอาชีพที่

จบใหม่ที่มีโอกาสในการประกอบอาชีพประมง ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพของแรงงานไทยให้มีคุณภาพ รวมไปถึงยังเป็นการลดการพึ่งพาแรงงานต่างด้าวและแรงงานที่ผิดกฎหมายในระยะยาวอีกด้วย

(3) เป้าหมายในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชาวประมงท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งทางธุรกิจผ่านความร่วมมือของชุมชนประมงและเครือข่ายภาคอื่น ๆ ทั้งนี้ เพื่อการออกแบบ พัฒนา และจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือสินค้าที่มีมาตรฐานการประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืน และ

(4) เป้าหมายในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพให้องค์กรชุมชนประมงบางสะพานได้ยกระดับชุมชนให้เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าเชิงอนุรักษ์ ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ โดยดำเนินการในรูปของกิจกรรมชุมชน อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาในทางเศรษฐกิจในระยะยาวของทั้งกลุ่มเครือข่ายชาวประมงและชุมชนในพื้นที่อำเภอบางสะพานทั้งหมด

จากเป้าหมายที่กล่าวข้างต้น สามารถแสดงกรอบความคิดที่เป็นแนวทางและเป้าหมายของแผนงานของเครือข่ายฯ ได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่เป็นแนวทางและเป้าหมายของแผนงานของเครือข่ายฯ

ที่มา: แผนงานพัฒนาเครือข่ายชาวประมงบางสะพาน, สมาคมชาวประมงบางสะพาน

จากแผนงานซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพให้แก่ชาวประมงและเครือข่ายของชุมชนชาวประมงบางสะพาน ได้สะท้อนให้เห็นแนวคิด ดังนี้

(1) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โดยการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ด้านประมง ทั้งในด้านการจับสัตว์น้ำ การฟื้นฟูพัฒนาแหล่งทดแทน ซึ่งเครือข่ายชาวประมงฯ ได้ดำเนินการอยู่แล้ว เช่น การทิ้งชั่งกอ ธนาคารปูม้า โดยการดำเนินการดังกล่าว ก็เพื่อสนับสนุนให้เกิดความมั่นคงด้านทรัพยากรภายใต้แนวคิดการอนุรักษ์และความยั่งยืน ซึ่งจะสามารถนำไปใช้เพื่อสร้างวิสาหกิจชุมชนได้

(2) แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการดำเนินการพัฒนาระดับการผลิตและแปรรูปสินค้าประมง พร้อมสร้างช่องทางการจัดจำหน่าย โดยเป้าหมายที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์จากประมงบางสะพานสามารถนำมาซึ่งการยกระดับให้

ชุมชนประมงบางสะพานมีมูลค่าจากเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เชิงอนุรักษ์ เชิงท่องเที่ยว และเชิงสุขภาพ พร้อมกับการสร้างคุณค่าของอาชีพประมงจากภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน

จะเห็นได้ว่า เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้พัฒนากลุ่มชุมชนของตนเอง ด้วยการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำและดำเนินการตามแผน เช่น การส่งเสริมศักยภาพเชิงอนุรักษ์ซึ่งปัจจุบันมีกลุ่มชาวประมงเข้าร่วมถึง 13 กลุ่ม การดำเนินการเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประมงบางสะพาน โดยการรวมตัวของกลุ่มแม่บ้านของกลุ่มชาวประมงในพื้นที่ รวมไปถึงการจัดกิจกรรมเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จากการที่เคยจัดเป็นงาน “ประมงไทยชวนวิ่ง” ในปี พ.ศ. 2561 ที่ผ่านมา และได้รับการตอบรับอย่างดี เครือข่ายชาวประมงบางสะพานจึงได้จัดงานเพื่อส่งเสริมแนวคิดของการสนับสนุนการท่องเที่ยว ร่วมกับแนวคิดอนุรักษ์ขึ้นอีกครั้งในวันที่ 1 - 3 กันยายน พ.ศ. 2563 โดยได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายฯ ที่ได้สร้างไว้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เช่น หน่วยงานของรัฐบาลกระทรวง คือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ระดับกรม คือ กรมประมง กองทัพเรือภาคที่ 1 ภาคเอกชนและผู้ประกอบการธุรกิจร้านค้าต่าง ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสมาชิกในชุมชนทุกระดับ โดยทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ดำเนินการโดยเครือข่ายชาวประมงบางสะพาน ทั้งนี้ เครือข่ายจะดำเนินการให้เกิดการจ้างงานให้เกิดเป็นรูปธรรมในลำดับต่อไป

บทสรุป

ศักยภาพที่เข้มแข็งของเครือข่ายชาวประมงบางสะพานนับได้ว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้ประกอบการอาชีพประมงในอำเภอบางสะพานสามารถก้าวผ่านวิกฤติให้ช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ นอกจากนั้น ด้วยศักยภาพของเครือข่ายชาวประมงบางสะพานยังเป็นรากฐานที่ช่วยให้การพัฒนาชุมชนได้เติบโตในรูปแบบของภาคประชาสังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ชุมชนบางสะพานทุกภาคส่วน เนื่องจาก ภาคประชาสังคมเป็นองค์กรชุมชนที่ประกอบไปด้วยเครือข่ายที่จะสนับสนุน ส่งเสริมและทำงานต่าง ๆ ร่วมกันในโอกาสต่อไป ทั้งนี้ การที่ภาคประชาสังคมเกิดขึ้นได้ก็เพราะศักยภาพของชุมชนที่จะต้องมีความเข้มแข็ง ซึ่งประกอบไปด้วย ศักยภาพในการสร้างความร่วมมือ การเปิดโอกาสให้กลุ่มประมงและสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา แสดงความต้องการและสนับสนุนในการจัดการร่วมกัน ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เครือข่ายชาวประมงบางสะพานได้แสดงศักยภาพต่าง ๆ เหล่านั้น ด้วยการที่ชาวประมงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปรับปรุงพัฒนาการดำรงชีวิตภายในพื้นที่อำเภอบางสะพานผ่านการจัดการอาชีพประมงของตนไม่ว่าจะเป็นประมงพื้นบ้าน หรือ ประมงพาณิชย์ โดยมีเป้าหมายเพื่อแสวงหาโอกาสในการพัฒนาอาชีพและชุมชนของตนเองผ่านการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องเผชิญกับผลกระทบจากปัญหาเชิงโครงสร้างด้านกฎหมายและวิกฤติโลก

ดังนั้น การดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ ของเครือข่ายชาวประมงบางสะพานจึงนับได้ว่า เป็นการสร้างศักยภาพให้ชุมชนประมงและสมาชิกในชุมชนอำเภอบางสะพานมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการยกระดับศักยภาพในการพัฒนาประเทศ เนื่องจาก หากชุมชนประมงพื้นบ้านมีการพัฒนาขีดความสามารถที่จะจัดการสร้างความมั่นคงแก่ฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตนเองได้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงการขยายผลไปยังการสร้างศักยภาพให้ชุมชนอื่น ๆ และในมิติอื่น นอกจากนั้น การสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยังสะท้อนให้เห็นถึงการทำให้ประชาชนมีคุณภาพ ซึ่งนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่ง

ในการเตรียมพร้อมด้านกำลังคนเพื่อการพัฒนาประเทศในมิติอื่นที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านการผลิตและการบริการในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

การเติบโตของเครือข่ายชาวประมงบางสะพานพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม แนวทางที่จะสร้างให้เครือข่ายฯ เกิดความเข้มแข็งและนำไปสู่ความยั่งยืน สามารถทำได้ดังนี้

1. การขยายเครือข่ายในแนวนอน (Horizontal network) ที่เกิดจากความร่วมมือในพื้นที่ชุมชนชาวประมงบางสะพานที่รวมตัวในกลุ่มอื่น ๆ ทั้งที่เป็นชุมชนชาวประมง และชุมชนที่ประกอบอาชีพที่สามารถต่อยอดนำทรัพยากรไปใช้ได้ เช่น กลุ่มร้านอาหาร กลุ่มการแปรรูปสัตว์น้ำ กลุ่มที่พัก เป็นต้น

2. การขยายเครือข่ายในแนวตั้ง (Vertical network) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนแบบเป็นทางการ ประกอบด้วย การแสวงหาความร่วมมือกับองค์กรของรัฐทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น รวมไปถึงนักวิชาการที่จะสามารถสนับสนุนให้ชุมชนได้รับความรู้ใหม่ ๆ และประยุกต์ใช้ความรู้ท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กอบกุล ราชะนาคร. (2543). กฎหมายกับการจัดการทรัพยากรน้ำ. ใน อานันท์ กาญจนพันธ์ (บรรณาธิการ). **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : กระบวนทัศน์และนโยบาย** (หน้า 375). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2558). **บทบาทของภาคประชาสังคมในการคุ้มครองสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- จินตวีร์ เกษมสุข. (2561). แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 26(50). 169-186.
- จิรวรรณ อินทรีย์สังวร. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาสามปี: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแพร่ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย. การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุบลมภ์. (2560). กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน. **วารสารวิจัยรำไพพรรณี**. 11(1). 145-153.
- ธนพัฒน์ เฉลิมรัตน์. (2562). กระบวนการภาคประชาสังคมกับประชาธิปไตยแบบไทย ๆ. **วารสาร มจร. เลย์ปริทัศน์**. 1(3).
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- พระธนากร ระตะจารุ. (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น. **วารสารวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**. 1(2). 57-75.
- ภาวิดา รังษี และเศกสรรค์ ยงวนิชย์. (2564). บทบาทของสหภาพยุโรปต่อการจัดการประมงพาณิชย์ในประเทศไทย กรณีศึกษา การประกอบอาชีพประมงในจังหวัดระนอง. **วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์**. 4(2). 1-14.
- สุพัตรา ยอดสุรางค์ ชัชวาล แสงทองล้วน และอำนาจ บุญรัตน์โมตรี. (2561). แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน. **วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**. 5(2). 407-420.

- โสภิตา ศรีนุ่น. (2558). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลเมืองเบตง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- อวิรุทธ์ ชุ่มเมืองปัก, จรัส สุวรรณมาลา และเฉลิมพร เย็นเยือก. (2564). การนำนโยบายการแก้ปัญหาการประมงให้เป็นไปตามข้อบังคับ IUU ไป ปฏิบัติ กรณีศึกษา ประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 4(3). 1093-1104.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2544). มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อิทธิชัย ธนพิบูลย์. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการจัดการสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา กลุ่มเครือข่ายรักษ์ทะเลกรุงเทพและสิ่งแวดล้อม. (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท) สาขารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุดมศักดิ์ สนิธิพงษ์. (2556). วิเคราะห์บทบาทขององค์กรในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ตามร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. วารสารนันทบริหาร. 33(4). 13-25.
- Carlsson, L. and Berkes, F. (2005). Co-management: concepts and methodological implication. *Journal of Environmental Management*. 75(1). 65-76.
- Creighton, J.L. (2005). *The public participation handbook: Making better decisions through citizen involvement*. San Francisco: Jossey Bass.
- Goulding, C. (1999). *Grounded theory: Some reflections on paradigm, procedures and misconceptions*. Working paper series, WP006/99. University of Wolverhampton.
- Ostrom, E. and E. Schlager. (1996). *The Formation of Property Rights*. In *Rights to Nature: Ecological Economic, Cultural and Political Principles of Institutions for the Environment*. eds. S.S. Hanna, C. Folke, and K. G. Maler. 127-156. Washington. DC: Island Press.